

Naturbetesmarker med många värden

– men hur blir de lönsamma?

Foto: Mia Morén

Hagar, strandängar och andra naturbetesmarker är den artrikaste marktypen vi har i Sverige och att hävda den genom betning är nödvändigt för att behålla artrikedomen. Om naturbetesmarkerna ska kunna räddas behövs framgångsrika lantbrukare, långsiktiga och stabila miljöstödd samt en marknad som efterfrågar naturbeteskött. – Av: MARIA LARSSON –

– Naturbetesmark är mark som använts länge till bete men som inte plöjs, odlas eller skördas, sade Åke Clason, ordförande i KSLA:s allmänna avdelning, när han inledde KSLA:s seminarium om Naturbetesmarker den 21 maj.

Svenska bönder har i alla tider låtit djuren beta på mark som inte kunnat användas till odling, alltifrån branta nipor runt älvar i norr till småländska ljunghedar och öländska alvarmarker. Skogen betades också och den typiska svenska hagen skapades när djuren betade gränslandet mellan åker och skog, där det finns både gräs och träd.

Men alla länder har inte samma definition på naturbetesmarker. Inger Pehrson, som är samordnare för Innovationsnätverket och Landsbygdsnätverket, redogjorde för Irlands syn på vad som är permanenta gräsmarker.

– De tycker att om vallen ligger på samma mark som betet så är det permanent, förklarade hon och redogjorde för definitionen på permanenta gräsmarker enligt EU-förordning 1307/2013, artikel 4:

”Permanent gräsmarker är marker som används för att odla foder i form av gräs och/eller örter som växer naturligt eller är sättnings och som inte ingått i växtföljden i minst fem år. Markerna kan även innehålla buskar och träd.”

Alltså kan en gödslad femårsvall räknas som permanent gräsmark.

Försvinnande resurs

Särskilt produktiv kan inte en svensk naturbetesmark bli, i alla fall inte i producerade kilo kött. Men naturbetesmarken har andra värden. Först och främst gynnas den biologiska mångfalden. Här frodas örter som backsippa, gullviva, kattfot, jungfrulin och backtimjan. Tack vare att markerna inte

Foto: fotoakuten.se

gödsas sprids ärtväxter som käringtand, getvåppling och olika klöverarter. De många blommorna lockar fjärilar, humlor och vilda bin. I djurspillningen trivs många skalbaggar, flug- och myggarter. I det öppna landskapet lever många fåglar som tofsvipa, ängsplärka och gulärta.

Också människor trivs i denna typ av öppet landskap – sedan mycket lång tid tillbaka. Därför är naturbetesmarkerna viktiga för rekreation samtidigt som de innehåller stora kulturhistoriska värden.

De betade gräsmarkerna binder koldioxid, vilket medför att naturbetesmarkerna bidrar mindre till växthuseffekten än andra kor.

Men trots alla dessa positiva värden är naturbetesmarkerna en försvinnande resurs som successivt slutar betas och följaktligen växer igen med sly och gräs. Nittio procent av naturbetesmarkerna har försvunnit de senaste hundra åren. Kan gynnsamt av naturvärden kombineras med lönsam nötköttsproduktion?

Kött med mervärden

– Jag är sedan 20 år det levande exemplet på att det går att skapa kött med mervärden, inledde Torbjörn Eriksson sitt föredrag.

Sedan 1995 bedriver Torbjörn och hans bror Stefan Eriksson köttproduktion på Gymninge gård vid sjön Tysslingen nordväster om Örebro.

Tysslingen är en fågelsjö, som är mest känd för att vara rastplats för ungefär 8 000 sångsvanor varje vår. Under 1960- och 1970-talet växte strandängarna igen och bladvassen bredde ut sig. Då minskade antalet sångsvanor och häckfåglar kraftigt. I början av 1990-talet bildades Stiftelsen Tysslingen av markägare, Örebro kommun och olika organisationer för att restaurera fågelsjön.

Torbjörn och Stefan Eriksson ägde tio hektar strandängar, men det räckte inte långt så Torbjörn tog kontakt med andra markägare på västra sidan av sjön för att höra om de var intresserade av att få sin mark betad. Det var de flesta. WWF och kommunen gav bidrag till stängsel mot marksidan. Sedan dess har sjön fått en mycket större vattenspegel, stränderna är hävdade och fågellivet rikare. Sångsvanorna är fler än någonsin.

– Nu har vi tillgång till 300 hektar naturbete, varav 80 procent är arrende och 65 procent våtmarksbete. För närvarande har vi 240 dikor av raserna Angus och Hereford. Vår specialitet är att sälja sex månader gamla kalvar för vidareuppfödning hos andra.

Av gårdens årsomsättning på 3,5 miljoner kronor utgör EU-ersättningen 70 procent. Men när Torbjörn Eriksson redogjorde för betesmarksekonomi erkände han att trots ett mervärde på 200 kronor per djur går kalkylen inte ihop.

– Vi sponsrar detta med ekologisk spannmålsproduktion, sade han.

Långsiktigt arbete nödvändigt

Jan Wärnbäck är jordbruksexpert på WWF, som arrangerade seminariet tillsammans med KSLA. Han berättade om 25 års arbete med naturbetesmarkerna i ett projekt där 670 lantbrukare har ingått, huvudsakligen från Örebro, Uppsala, Kalmar, Gotlands och Västerbottens län. De har

tillsammans fått 700 miljoner kronor i ökade intäkter och många har gått från deltid till heltid. Arbetstillfällena har skapats. Det senare vittnade också Torbjörn Eriksson om:

– Innan vi började med köttproduktion gav gården inte ens en heltidstjänst. Nu är vi drygt 2,5 omräknat till heltidstjänster, sade han.

Jan Wärnbäck konstaterade att i projektet restaurerades 30 000 hektar naturbetesmark eller fick stärkt hävd och 90 procent betas fortfarande efter tio år.

– Nyckeln till framgång ligger i långsiktigt arbete, där man värderar bönders kunskaper, skaffar sig en gemensam målbild och samarbetar. De beten som restaureras först bör ligga inom synhåll från gården så att resultaten blir tydliga även om de största naturvärdena finns på marker som ligger längre bort, menade Jan Wärnbäck.

Han tillade att betydligt mer än 25 mil stängsel sattes upp och 41 ligghallar byggdes. Tungarbetade byggnader är nämligen en av de viktigaste utmaningarna att möta.

Miljöstödets utformning

De andra viktigaste utmaningarna hänger ihop, dels tillgång på mark, dels miljöstödets utformning.

En del markägare, särskilt sådana med mycket mark, skördar stöd istället för att hävda mark, ansåg Jan Wärnbäck.

Men många markägare har små skiften och saknar möjlighet att ha egna betesdjur. För att få dessa passiva markägare att upplåta sin mark till bete kan de få del av miljöstöden. De 19 markägarna runt Tysslingen får en mindre del av miljöstöden och tjänar därmed också på betessamarbetet med Gymninge gård.

Torbjörn Eriksson räknade med att kött producerat på naturbetesmarkerna skulle bli 2–3 gånger dyrare utan EU-ersättning och naturvärden skulle försvinna. Men frågan är om ett så dyrt kött skulle gå att sälja ens i de kvantiteter som gäller i dag.

– Det är otroligt olyckligt att använda landsbygdsprogrammet som slagträ i den partipolitiska debatten och för röstfiske, så som har skett, sade Jan Wärnbäck bestämt.

Inom landsbygdsprogrammet kommer det att från september finnas 440 miljoner kronor till stöd för finansiering av innovationsgrupper. Det borde finnas utrymme för någon innovationsgrupp med fokus på naturbeteskött.

Naturbeteskött med kvalitet

Anna Jamieson är verksamhetsledare på den ideella föreningen Naturbeteskött i Sverige, där Torbjörn Eriksson är en av uppfödarna.

– Naturbeteskött är det bästa som finns. Det är så mycket mer än en saftig biff på tallriken. Det är motorn i en sinnrik miljövårdsmekanism och ett klimatvänligt, hälsosamt, etiskt och resurseffektivt sätt att producera högvärdigt protein, sade Anna Jamieson lyriskt.

Naturbeteskött är inte ett skyddat varumärke men för att få marknadsföra kvalitetssäkrat Svenskt Naturbeteskött genom föreningen ska minst hälften av gårdens betesmark vara naturbetesmark och djuren ska gå där minst halva tiden. Anna Jamieson är orolig för att nötköttsproducenter med bara ett par hektar naturbeten på gården också kallar sitt kött för naturbeteskött.

Britt-Marie Stegs, VD för Hälsingestintan AB, trodde att något mer än enbart beteckningen "naturbeteskött" måste till för att marknadsföra köttet:

– "God kvalitet" är ett sådant argument, men steget ut till butik kräver resurser, fastslog hon.

Hälsingestintan har jobbat med svenskt kvalitetskött i ett bredare perspektiv sedan 1999 och skaffat Europas första mobila slakteri för fullvuxna nötdjur. Företaget väntar på dispens för att få "skjuta djuren i hagen", så att det mobila slakteriet kan användas av gårdar med mindre besättningar och därmed färre slaktdjur.

Mindre mängd men bättre

Flera föredragshållare talade om vikten av att äta mindre kött av främst klimatskäl och ingen ville propagera för ökat köttätande. Men alla landade i slutsatsen att det kött som ändå ska ätas bör vara naturbeteskött. Det är lite dyrare men ger en massa mervärden på köpet. Mats Heljestrand, kategoriansvarig för kött på ICA, tillhör dem som gärna vill slå ett slag för naturbeteskött.

– Jag tycker att ingenting slår naturbetesköttet, sade han, men berättade samtidigt att försäljningen minskade från 30 ton 2013 till 25 ton 2014.

Han hoppades att den nysatsning som görs 2015 och ny design på förpackningarna ska öka försäljningen. ICA köper 45 djur i veckan och sortimentet består av nio färdigförpackade styckningsdetaljer och sju artiklar i den manuelliska disken.

– Det finns utmaningar. En är att skapa efterfrågan på hela djuret, inte bara på filé, entrecôte och annat snabblagat

kött. En annan är att få slakten mer utspridd, så att det kan finnas slaktfärdiga djur på sommaren, när svenska folket betalar mer för kött, funderade Mats Heljestrand.

Nytt politiskt mål behövs

Jan Wärnbäck avslutade sitt föredrag med att kräva ett nytt politiskt mål på 500 000 hektar naturbeten till 2030 istället för den minskande areal som prognosen pekar på idag. Av dem borde 450 000 hektar få ersättning i landsbygdsprogrammet.

Det kunde inte de två närvarande politikerna, Ulf Berg (M) och Monica Heider (S), lova. De ledde en paneldiskussion som avslutning, efter att ha lyssnat noga på alla föredragshållare och frågor.

Bland alla ämnen som diskuterades fanns frågan om hur man framhåller den ringa användningen av antibiotika i svensk djurproduktion.

– Just naturbetesproduktionen använder otroligt lite antibiotika. Vi håller rena "ur- och skur-kor", påpekade Torbjörn Eriksson.

Ulf Berg ville verka för att kommuner, stat och landsting ska sluta köpa in kött som är förbjudet.

– Ja, det skulle verkligen hända något i branschen om offentlig upphandling ändrades, svarade Britt-Marie Stegs.

Monica Heider sände avslutningsvis en tacksamhetens tanke till sin arrendator, som fortfarande håller djur på hennes marker.

– Naturbeten är viktigare än jag trodde tidigare och hänger ihop med böndernas situation, konstaterade hon.

Herefordkor i gränslandet mellan åker och skog. Foto: Carl-Anders Helander.

